

ШЛЯХИ ЗМІНИ ПОВЕДІНКОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ, ЯКІ НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА КУЛЬТУРУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Проблема здоров'я невід'ємна від проблеми людини і залежить від розвитку людської культури, тобто культура особистості передбачає її освіченість щодо здоров'язбереження. Формування здоров'язбереження дітей і молоді як соціально-педагогічна проблема тісно пов'язана з такими аспектами, як низька економічна забезпеченість, відсутність ідеології та культури здоров'язбереження, низька якість життя і знецінення власне здоров'я, з іншими соціальними, економічними, екологічними й культурними чинниками, що стали наслідком еволюції людської цивілізації [1, с. 21].

Складний перебіг соціально-економічних реформ у державі зумовив зниження рівня життя, криміналізацію суспільства, деградацію виховної функції багатьох сімей, дитячу бездоглядність. Проблеми шкільного і сімейного виховання, недостатній рівень профілактики негативних проявів у поведінці підлітків, цікавість, допитливість, пошук нових відчуттів у поєднанні з відсутністю критичного ставлення до психоактивних речовин, несформованістю культури збереження здоров'я призводять до збільшення кількості учнів, які палять, вживають алкоголь та наркотичні речовини. В уявленні багатьох підлітків алкоголь і наркотики є атрибутом "дорослого життя", і саме бажання бути дорослим спонукає молодих людей до вживання цих психоактивних речовин. Поступово алкоголь і наркотики стають способом життя підлітків, молоді, стають невід'ємним елементом їх культури, завдають шкоди близьким, оточуючим, суспільству в цілому.

Тютюнопаління є одним із основних факторів ризику для здоров'я у світовому масштабі, спричинюючи 71% випадків смерті від раку легенів, 42% – внаслідок хронічних хвороб органів дихання і близько 10% серцево-судинних смертей. Воно посідає друге місце в переліку основних чинників ризику за кількістю обумовлених смертей у країнах з середнім рівнем доходу на душу населення, до яких належить і Україна [3, с. 20; 2, с. 7].

Основними дієвими шляхами посилення боротьби з тютюнопалінням в дитячому та молодіжному середовищі є:

– активізація міжсекторальної взаємодії між усіма зацікавленими центральними органами влади щодо підвищення ефективності збереження та зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя, зменшення ризиків залучення підлітків до тютюнопаління;

– першочергова постановка завдання з протидії тютюнокурінню серед учнів і молоді та забезпечення їх виконання фінансовими ресурсами при розробці державних, соціальних або цільових програм щодо формування

здорового способу життя в дитячому й молодіжному середовищі;

- активізація роботи на законодавчому рівні щодо повної заборони реклами тютюну. Необхідно створити національну систему моніторингу вживання тютюну й епідеміологічного нагляду за споживанням тютюну зі збором відповідних соціальних, економічних показників і показників здоров'я, зокрема для оцінки ефективності заходів державної політики у сфері протидії тютюнопалінню, особливо в дитячому й молодіжному середовищі;

- посилення роботи щодо розробки і запровадження в навчальних освітніх закладах, ПТНЗ і ВНЗ програм профілактичної роботи, з акцентуванням не лише на наданні достатньої інформації про шкідливість тютюнопаління, але й на доведенні того, що всі життєві проблеми людина здатна вирішити шляхом дотримання принципів здорового способу життя.

З метою проведення широкомасштабної просвітницької роботи з протидії тютюнопалінню в дитячому і молодіжному середовищі необхідно:

- активно залучати до роботи лікарів загальної практики, дільничних лікарів, працівників центрів здоров'я, громадські організації, молодь різних цільових груп, волонтерів [4, с. 76];

- посилити профілактичну роботу серед учнів, студентів шляхом підготовки й розповсюдження спеціальних відеоматеріалів, диктантів з виокремленням акцентів відповідно до особливостей різних за віком цільових груп, друкованої продукції профілактичного спрямування, проведення тематичних занять, акцій, розробки і впровадження методичних матеріалів;

- розробити механізми і програми підготовки і перепідготовки спеціалістів із протидії курінню для всіх типів навчальних закладів, особливо акцентувати увагу на ПТНЗ і ВНЗ I–II рівнів акредитації; забезпечити інформаційними матеріалами профілактичного спрямування педагогічних працівників, учнів, студентів, залучати засоби масової інформації до цієї діяльності;

- ініціювати розробку та прийняття програми профілактики тютюнопаління серед студентів ПТНЗ, де найбільша поширеність і частота паління;

- сприяти впровадженню в навчальних закладах програм, навчальних посібників і відеоматеріалів з питань протидії тютюнопалінню, які базуються на результатах найкращих вітчизняних і зарубіжних зразків.

Аналіз результатів дослідження [3, с. 54] рівня поширеності вживання будь-яких алкогольних напоїв учнівською молоддю 15–16 років у динаміці за останні п'ятнадцять років свідчить, що у 2007 році спостерігався пік поширеності, коли більше 90% вказали на досвід спроби алкоголю. Дані останньої хвилі опитування 2011 р. зафіксували не велике зниження цього показника до 85%. Сучасна ситуація легкого доступу дітей та молоді до алкогольних напоїв та відсутність належного контролю за дотриманням норм обмеженого доступу вимагає посилення заходів спрямованих на зменшення доступності алкоголю для підлітків.

Обмеження доступу до алкоголю, комплекс політичних заходів з використанням податкових регуляцій є найоптимальнішими для зменшення проблем, пов'язаних зі вживанням алкогольних напоїв. Але не менш важливими є профілактичні програми орієнтовані на підлітків, заходи в сфері освіти та обмеження реклами напоїв, які містять алкоголь.

Суворий контроль за продажем усіх видів алкогольних напоїв дітям до 18 років у будь-яких точках продажу, обмеження часу продажу алкогольних напоїв, зокрема в великих супермаркетах і магазинах, сприятимуть зниженню рівня споживання не тільки серед молоді, а й серед дорослих.

Якісне інформування учнів і студентів про наслідки вживання алкоголю й наркотиків сприятиме усвідомленому прийняттю рішення про початок вживання психоактивних речовин.

Інформація про алкоголь і наркотики, яку учні отримують від однолітків, батьків і працівників шкільного закладу, повинна бути правдивою. Якщо учні розуміють позитивні й негативні аспекти вживання наркотиків й алкоголю і засвоїли навички особистісної та соціальної компетентності щодо попередження проблем, пов'язаних з ними, вони краще підготовлені до прийняття розумного рішення про доцільність їх вживання у відповідних соціальних ситуаціях. Такому формуванню навичок сприятимуть програми для підвищення рівня знань про тютюнопаління, алкоголь і наркотики вчителів і викладачів, профілактичні протиалкогольні та протинаркотичні програми в навчальному закладі, що, безумовно, впливатиме на ефективність профілактики для учнів і студентів [1, с. 58; 4, с. 160].

Потрібно враховувати, що хоча кожна людина повинна вести здоровий спосіб життя впродовж усього свого віку, проте найбільш відповідальний період у цьому процесі припадає на дитячі та молоді роки, коли закладаються основи світогляду, формуються життєві орієнтири.

Відтак роботі з учнівською і студентською молоддю необхідно надати пріоритет, враховуючи при цьому такі чинники:

- виховання підлітка в сім'ї залежить від реакції батьків на неправильні, на їхній погляд, вчинки дитини; ставлення батьків до покарання як виховного засобу; здатності батьків пояснити дитині причини невдоволення та спонукати до розуміння власних вчинків;

- навчальні заклади окрім роботи в урочні часи мають посилити позакласну активність, діяльність центрів соціальних служб для молоді, закладів змістовного дозвілля (клуби, спортивні секції, бібліотеки, різноманітні гуртки тощо), що допоможе знизити поведінкові ризики підлітків (бійки, вживання алкоголю та наркотиків тощо);

- для покращення профілактики поширення захворюваності необхідно забезпечити навчальні заклади необхідною кількістю медичних, психологічних і соціальних працівників, поліпшити медично-технічну базу спеціалізованих лікувально-профілактичних установ, та організувати належне щорічне медичне обстеження;

– виявлений низький рівень довіри до профілактичних методів, як і усвідомлення їх важливості для покращення здоров'я, потребує інформаційно-роз'яснювальної роботи серед вчителів та батьків; серед учнів і студентів такі предмети, як основи здоров'я, фізична культура, валеологія, мають набути значно вищого статусу, ніж дотепер;

– необхідно популяризувати спорт та фізичну культуру серед молоді, перш за все через забезпечення навчальних закладів України необхідним спортивним обладнанням і приміщеннями, запровадження механізмів економічного стимулювання надання учнівській молоді фізкультурно-спортивних та оздоровчих послуг [1, с. 28];

– доцільно підвищити дотримання законодавства України щодо вікових обмежень продажу алкоголю та цигарок [4, с. 166].

Окремої уваги заслуговують інформаційно-просвітницькі заходи з формування усвідомлення необхідності ведення молодими людьми здорового способу життя; діяльність ЗМІ з погляду інтересів здоров'я населення України має розцінюватися як особливо важливий напрям формування здорового способу життя. При цьому радіо, телебачення, преса, спеціалізована реклама тощо мають не тільки створювати і поширювати потрібний для формування здорового способу життя молоді інформаційний продукт, а й відповідати за його якість.

Доцільно також передбачити систематичний моніторинг здоров'я та поведінкових орієнтацій учнівської молоді, оскільки систематичне соціологічне та педагогічне вимірювання ситуації та оприлюднення його результатів сприяє посиленню ефективності відповідної діяльності, поточному коригуванню напрямів її реалізації та впровадження різноманітних програм і проектів, які мають відношення до формування культури здорового способу життя молодих людей.

Література

1. Башавець Н.А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук. зі спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. - Одеса, 2012. – 554 с.
2. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр.; за ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2013. – № 10. – С. 7-11.
3. Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011 / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.). Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К.: ТОВ ВПК “ОБНОВА”, 2011. – 176 с.
4. Стан та чинники здоров'я українських підлітків: моногр. / Наук. ред. О. М. Балакірева. – К.: ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К.: “К.І.С.”, 2011. – 172 с.